

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ
ΚΑΙ
ΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΑ

Δ' ΕΚΔΟΣΗ

ΙΚΑΡΟΣ 1997

Πρώτη Έκδοση Μάιος 1990.
Φωτομηχανική ανάπτυξη 'Ιούλιος 1990,
Νοέμβριος 1991.

*Τὸ δοκίμιο αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ β' τόμου τῶν πεζῶν
τοῦ Ὀδυσσεῆ Ἐλύτη πρὸς τὸν τίτλο «Ἐν λευκῷ»
πρόκειται νὰ κυκλοφορήσῃ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Ἰκαρος.*

ΠΗΡΕ ΝΑ ΧΕΙΜΩΝΙΑΖΕΙ. ΠΑΗΘΥΝΑΝ
οἱ ἄδειες καρέκλες γύρω μου. Ἔχω πιά-
σει γωνιὰ καὶ πίνω καφέδες, φουμέρον-
τας ἀντικρὺ στὸ πέλαγος. Θὰ μποροῦσα
νὰ περάσω ἔτσι μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη, ἂν
δὲν τὴν ἔχω κιόλας περάσει. Ἀνάμεσα σὲ
μιὰ παλιὰ ξύλινη πόρτα ξεβαμμένη ἀπ'
τὸν ἥλιο κι ἓνα κλωναράκι γιασεμιοῦ τρε-
μάμενο· πού ἔτσι καὶ συμβεῖ νὰ μοῦ λεί-
ψουν μιὰ μέρα, ἡ ἀνθρωπότητα ὅλη θὰ
μοῦ φαίνεται ἄχρηστη. Σχεδὸν σοβαρο-
λογῶ. Ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν πρόκειται πιά γιὰ
τὴ φύση, πού αὐτὴν, πιστεύω, εἶναι πιὸ
σημαντικὸ νὰ τὴ διαλογίζεσαι παρά νὰ
τὴ βιώνεις· οὔτε κἀν γιὰ τὴν παράδοση.
Πρόκειται γιὰ τὴ βαθύτερη ἐκείνη δύνα-

μη τῶν ἀναλογιῶν ποῦ συνέχει τὰ παρα-
μικρὰ μὲ τὰ σπουδαῖα ἢ τὰ καιρία μὲ τὰ
ἀσήμαντα, καὶ διαμορφώνει κάτω ἀπὸ
τὴν κατατεμαχισμένη τῶν φαινομένων ἐ-
πιφάνεια ἓνα πιὸ στερεὸ ἔδαφος γιὰ νὰ
πατήσει τὸ πόδι μου — παραλίγο νὰ πῶ ἢ
ψυχὴ μου.

Μέσα σ' ἓνα τέτοιο πνεῦμα εἶχα κινη-
θεῖ ἄλλοτε, ὅταν ἔλεγα ὅτι ἓνα τοπίο δὲν
εἶναι, ὅπως τὸ ἀντιλαμβάνονται μερικοί,
κάποιο ἀπλῶς σύνολο γῆς, φυτῶν καὶ ὑ-
δάτων. Εἶναι ἡ προβολὴ τῆς ψυχῆς ἐνὸς
λαοῦ ἐπάνω στὴν ὕλη.

Θέλω νὰ πιστεῦω — καὶ ἡ πίστη μου
αὐτὴ βγαίνει πάντοτε πρώτη στὸν ἀγώνα
της μὲ τὴ γνώση — ὅτι, ὅπως καὶ νὰ τὸ
ἐξετάσουμε, ἡ πολυαιώνια παρουσία τοῦ
ἐλληνισμοῦ πάνω στὰ δῶθε ἢ ἐκεῖθε τοῦ
Αἰγαίου χῶματα ἔφτασε νὰ καθιερώσει

μιὰν ὀρθογραφία, ὅπου τὸ κάθε ὠμέ-
γα, τὸ κάθε ὕψιλον, ἢ κάθε ὀξεῖα, ἢ κάθε
ὑπογεγραμμένη, δὲν εἶναι παρὰ ἓνας κολ-
πίσκος, μιὰ κατωφέρεια, μιὰ κάθετη βρά-
χου πάνω σὲ μιὰ καμπύλη πρύμνας πλε-
ούμενου, κυματιστοὶ ἀμπελῶνες, ὑπέρθυ-
ρα ἐκκλησιῶν, ἀσπράκια ἢ κοκκινάκια,
ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, ἀπὸ περιστεριῶνες καὶ γλά-
στρες μὲ γεράνια.

Εἶναι μιὰ γλώσσα μὲ πολὺ αὐστηρὴ
γραμματική, ποῦ τὴν ἐφκίασε μόνος του
ὁ λαός, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ δὲν ἐπήγαινε
ἀκόμη σχολεῖο. Καὶ τὴν τήρησε μὲ θρη-
σκευτικὴ προσήλωση κι ἀντοχὴ ἀξιοθαύ-
μαστη, μέσα στὶς πιὸ δυσμενεῖς ἑκατον-
ταετίες. "Ὡσπου ἤρθαμ' ἐμεῖς, μὲ τὰ δι-
πλώματα καὶ τοὺς νόμους, νὰ τὸν βοηθή-
σουμε. Καὶ σχεδὸν τὸν ἀφανίσαμε. Ἀπὸ
τὸ ἓνα μέρος τοῦ φάγαμε τὰ κατάλοιπα

τῆς γραφῆς του καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ ρο-
κανίσαμε τὴν ἴδια του τὴν ὑπόσταση, τὸν
κοινωνικοποιήσαμε, τὸν μεταβάλαμε σὲ
ἓναν ἀκόμα μικροαστό, πού μᾶς κοιτάζει
ἀπορημένος ἀπὸ κάποιο παραθυράκι κά-
ποιας πολυκατοικίας τοῦ Αἰγάλεω.

Δὲν ἀναφέρομαι σὲ καμιὰ χαμένη γρα-
φικότητα. Οὔτε θυμᾶμαι νὰ ἔχω ζήσει σὲ
καμιὰ καλὴ ἐποχὴ γιὰ νὰ τὴ νοσταλγῶ.
Ἀπλῶς, δὲν ἀνέχομαι τὶς ἀνορθογραφίες.
Μὲ ταράζουν. Νιώθω σὰν ν' ἀνακατώ-
νονται τὰ γράμματα στὸ ἴδιο μου τὸ ἐ-
πώνυμο, νὰ μὴν ξέρω ποιὸς εἶμαι, νὰ μὴν
ἀνήκω πουθενά. Τόσο πολὺ αἰσθάνομαι
νὰ εἶναι ἡ ζωὴ μου συνυφασμένη μ' αὐτὴν
τὴν «υδρογεία λαλιά», πού δὲν εἶναι πα-
ρὰ ἡ ὀπτική φάση τῆς ἐλληνικῆς λαλιᾶς,
τῆς ἰκανῆς μὲ τὴ διπλὴ τῆς ὑπόσταση νὰ
ὀμιλεῖ καὶ νὰ ζωγραφίζει συνάμα. Καί

πού ἐξακολουθεῖ ἀθόρυβα ὅσο καὶ δρα-
στικά, παρὰ τὶς ἄνωθεν ἐπεμβάσεις, νὰ
εἰσχωρεῖ ὀλοένα μέσα στὴν ἱστορία καὶ
μέσα στὴ φύση πού τὴ γέννησαν, ἔτσι
ὥστε νὰ μετατρέπει τεράστιες ποσότητες
παρελθόντος χρόνου σὲ παρὸν, καὶ νὰ με-
τατρέπεται ἀπὸ τὸ παρὸν αὐτὸ σὲ ὄργανο
προικισμένο μὲ τὴ δύναμη νὰ ὀδηγεῖ τὰ
στοιχεῖα τῆς ζωῆς μας στὴν πρωτογενὴ
φυσικὴ τους ἀλήθεια. Ὅμως, γιὰ νὰ τὸ
ἀντιληφθεῖ αὐτὸ κανεὶς, πρέπει νὰ ἔχει
περάσει ἀπ' ὅλες τὶς διεργασίες, ὅσες ἀ-
παιτοῦνται γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ διακρίνει
ποῦ κεῖται τὸ καίριο. Τὸ καίριο στὴ ζωὴ
αὐτὴ κεῖται πέραν τοῦ ἀτόμου. Μὲ τὴ
διαφορὰ ὅτι, ἂν δὲν ὀλοκληρωθεῖ κανεὶς
σὰν ἄτομο —κι ὅλα συνωμοτοῦν στὴν ἐ-
ποχὴ μας γι' αὐτό— ἀδυνατεῖ νὰ τὸ ὑπερ-
βεῖ.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σταύρωσης βρισκόμαστε σήμερα, πού οἱ περισσότεροὶ ἀδυνατοῦν, ἐπὶ παραδείγματι, νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ὑγεία ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε ν' ἀρρωστήσουν, ἢ ἐπειδὴ —τὸ χειρότερο— θεώρησαν «καίριο» τὴν ἀρρώστια. Ὁ μηχανισμὸς μιᾶς λειτουργίας ὅπως αὐτὴ ἀντανακλᾷ πάνω στὴ λογοτεχνία μας, τὴν καταδυναστεύει, τὴν ὑποβάλλει σ' ἓνα εἶδος παραμορφωτικῆς ἀρθρίτιδας, πού ἐξαιτίας μιᾶς μακρᾶς καὶ συνεχοῦς τακτικῆς ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ μόνη φυσιολογική.

ΑΡΧΙΣΕ ΤΩΡΑ ΚΑΙ ΝΑ ΨΙΛΟΒΡΕΧΕΙ.

Ἔχω ἀποτραβηχτεῖ πίσω ἀπὸ τὴν τζαμαρία καὶ παρακολουθῶ τὸν γερο-Λεμονὴ πού τρέχει κατὰ τὸ μὸλο φωνάζοντας καὶ χειρονομώντας· θὰ τοῦ λύθηκε τὸ παλαμάρι τῆς βάρκας. Ἔ, αὐτὸς εἶναι κι ἂν εἶναι, κυριολεκτικά, «μ' ἓναν παλιὸ πουνέντε στὸ γύρο τοῦ προσώπου του». Ἀγρότης καὶ ναυτικὸς συνάμα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους διαχρονικοὺς Ἑλληνας, μὲ τὶς γερές του πλάτες, τὸ πυκνὸ λευκὸ τοῦ μαλλί καὶ τὸ κορμί του τὸ κεραμιδί, πού σοῦ ὑποβάλλει τὴν ἰδέα ὅτι θὰ μπορούσε νά 'ναι κι ἓνας ὑπήκοος τῆς Κρήτης τοῦ Μίνωα. Δοῦλος ἴσως, ἀλλὰ σὲ ἀπόσταση ἀναπνοῆς ἀπὸ τὸν ἄρχοντά του. Καὶ αὐτὸ ἔχει σημασία. Ἐπειδὴ ἔκτοτε δὲν παρατηρήθηκε, ὡς φαίνεται, σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς πολιτι-

σμούς που γνωρίζουμε.

Τὰ μικρὰ μεγέθη, ὁ περιορισμένος πληθυσμός, ἡ περίπου ἀνυπαρξία καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, μείωναν τὶς διαφορὰς ἀνάμεσα στὰ κοινωνικὰ στρώματα, ἔτσι πού ἡ πλάστιγγα νὰ γέρνει πάντοτε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ποιότητος καὶ τοῦ καλοῦ γούστου, πού ἦ ὑπάρχουν διάχυτα στὸν ἀέρα γιὰ τὸν καθένα ἢ δὲν πουλιοῦνται στὴν ἀγορὰ ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὰ προμηθεύονται οἱ ὀλίγοι. Καὶ μολονότι τὸ ἄτομο στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔμοιαζε τὸ ἴδιο ἰσχυρὰ σβησμένο πίσω ἀπὸ τὴν τεχνουργία ὅσο καὶ στὰ χρόνια τῆς πλέον ἀκμαίας χριστιανοσύνης, θὰ ἔλεγε κανένας ὅτι προηγουμένως εἶχε προφτάσει νὰ ὀλοκληρωθεῖ, θέλω νὰ πῶ νὰ ἐξαντλήσει ὁλους τοὺς πόρους τῆς ψυχικῆς του εὐφορίας, ὥστε νὰ κόβει λουλούδι καὶ γιὰ νὰ

τὸ χαίρεται καὶ γιὰ νὰ τὸ ἐκμεταλλεῖται, χωρὶς νὰ σημειώνεται πουθενὰ τὸ παραμικρὸ χάσμα.

Μπορεῖ νὰ φαίνεται παράξενο, ἀλλὰ δικαιολογημένα ὑποψιάζεται κανεὶς ὅτι ἡ λατρεία τῆς σωματικῆς δύναμης — πού ὅσο πιὸ πίσω πᾶμε τόσο πιὸ ἰσχυρὴ τὴ βρίσκουμε — παραχωροῦσε τότε τὴ θέση της σὲ (ἢ, ἂν αὐτὸ πάει πολὺ, συνυπῆρχε μὲ) μιὰν ἀνάμεικτη ἀπὸ ἠδυπάθεια κι εὐωδία λωτοῦ τρυφερότητα, διόλου διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν «τρυφερότητα τῶν μαστῶν» πού ἀντικρίζανε καθημερινὰ γύρω τους οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης ἐκείνης καί, μὲ τὴ γνωστὴ πλαστικὴ τους εὐκρίνεια, διασώσανε στὰ ἔργα τους.

Αὐτὸ θὰ πεῖ νὰ μπαίνει ἓνας πολιτισμὸς ὄχι στὴν ἱστορία μὲ πολέμους ἀλλὰ στὴ ζωὴ μὲ τὸν ἥλιο στὴν κοιλιά. Ὀλό-

κληρο τὸ δυναμικὸ πού θ' ἀντιστοιχοῦσε
στὴ διεξαγωγή ἐχθροπραξιῶν θὰ διοχε-
τεύεται στὴν ἐρωτικὴ συζυγία μὲ τὴ φύ-
ση καὶ στὴ διαίωνιση τῶν καρπῶν ἐνὸς
τέτοιου γάμου.

Ἴσως αὐτὰ ὅλα (χρειάζεται νὰ τὸ πῶ)
νὰ μὴ συμπίπτουν πάντοτε, ἢ καὶ καθό-
λου, μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης.
Ἄλλὰ ἐγὼ λέω αὐτὰ πού διαβάζω στὰ
μόνα κείμενα πού μᾶς ἄφησαν καὶ πού
εἶναι τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους. Φτάνει
κανεὶς καὶ ἀπὸ τὶς ὥχρες καὶ ἀπὸ τὶς ὀ-
φιοειδεῖς γραμμὲς στὴν ἀποκατάσταση
μιᾶς ἠθικῆς τῆς ὁμορφιάς, πού πιθανὸν
κάποτε στὸν κόσμον αὐτὸ νὰ ἐπεκράτησε.
Ὅτι καμιὰ σημαντικὴ πολιτεία δὲν ἦταν
κτισμένη σὲ μέρος πού νὰ προσφέρει ἀ-
μυντικὰ πλεονεκτήματα, ὅπως οἱ κατο-
πινὲς ἀκροπόλεις ἢ τ' ἀμέτρητα κάστρα

τοῦ Μεσαίωνα, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γε-
γονὸς ὅτι δὲ συναντᾶμε παρὰ σπάνια τὴν
ὑπαρξὴ ὀχρωματικῶν ἔργων συνηγοροῦν
ἄμεσα μὲ τὴν ἄποψη αὐτή. Ὅπως συνη-
γοροῦν ἔμμεσα ὅλα τὰ ἔργα τέχνης πού
μᾶς ἄφησαν. Ἀπὸ τὶς νωπογραφίες ἀρχι-
νώντας, ὅπου ἡ χρωματικὴ ἀντίληψη ἐκ-
δηλώνεται μὲ μιὰν ἀθωότητα πού χρειά-
στηκε νὰ περάσουν χιλιετίες ὄχι κἀν γιὰ
νὰ τὴν ξαναβροῦμε ἀλλὰ μὲ κόπους καὶ
μὲ γνώση νὰ τὴν ξαναφτιάξουμε· περ-
νώντας ὕστερα στοὺς ἀπείρου ποικιλίας
δακτυλιολίθους, αὐτὰ τὰ ὠάρια ἐνὸς κό-
σμου μαγικοῦ, ὅπου οἱ συγχορδίες τῆς
φαντασίας καὶ τῆς δεξιοτεχνίας κατα-
φέρνουν νὰ συγκροτήσουν ἕναν σωστὸ
Πανδέκτη τοῦ σχηματολογικοῦ δυναμι-
κοῦ τῆς ὕλης· ἔως, τέλος, τ' ἀντικείμενα
τοῦς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πιδ δυναμι-

καὶ ἐτοῦτα, ἐὰν ὄχι κάποτε καὶ βάρβαρα, ὅμως μὲ μιὰν ἀνεξάντλητη στὰ σχήματα καὶ στὰ μεγέθη εὐρηματικότητα.

Ἐδῶ, δὲν ξέρω πῶς νὰ τὸ πῶ, ἀλλὰ αἰσθάνομαι κάτι σὰν ζήλια, πού εἶναι παρὰπονο συνάμα κι εὐχὴ. Νὰ τί ἐννοῶ. Θὰ ἤθελα νὰ μποροῦσαν αὐτὰ ὅλα νὰ βρίσκονται σὲ συνεχῆ συνεννόηση μὲ τὸν ἥλιο. Νὰ ὑπάρχει καὶ γι' αὐτὰ μιὰ φωτοταξία πού, ὅπως ἐξασφαλίζει στὰ φυτὰ τὴ χλωροφύλλη τὴν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἀνανεώνονται ἀέναα καὶ νὰ μᾶς βρέχουν τὸ μάτι μὲ τὴ δροσιά τους, νὰ ὑπαγορεύει καὶ σ' αὐτὰ ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ σκιρτήματα, προικισμένα μὲ τὴ χάρη, ἀκόμη καὶ μέσ' ἀπ' τὶς πιὸ τρομερὲς θεομηνίες πού τσακίζουν πολιτισμοὺς καὶ ἀφανίζουν ἀκεραιότητες λαῶν, νὰ πηδοῦν ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο αἰῶνα καὶ νὰ

περνοῦν βελονιές πάνω στὸ δέρμα τοῦ χρόνου. Νὰ περνᾶ ἡ Παριζιάνα τῆς Κνωσοῦ στὴ συλλέκτρια τῶν κρόκων τῆς Θήρας, κι αὐτὴ στὴν Κόρη μὲ τὸν θαλλὸν μυρσίνης, τῆς Πάρου, κι αὐτὴ στὴ Μυροφόρο τὴ ρόδινη μὲ τὴ λαμπάδα, κι αὐτὴ στὴν ὠραία Ἀντριάνα τῶν Ἀθηνῶν, κι αὐτὴ στὴν Κόρη μὲ τὸ ρόδι τῆς Αἴγινας.

Ἄν ὄχι τίποτε ἄλλο, ἐπειδὴ κατοικοῦμε στὰ ἴδια χῶματα.

ΤΩΡΑ ΟΙ ΤΡΙΑΙΕΣ ΤΩΝ ΠΟΥΛΙΩΝ ΠΟΥ
ἀκουγα τὰ ξημερώματα πρέπει νά 'χουν
φτάσει μακριά, νά τρέχουν μιὰ δῶ μιὰ
κεῖ, καί νά συρράπτουν τὰ κομματάκια
τῆς πραγματικότητας, τέτοιας πού τήν
ἐκαταντήσαμε. Νά μποροῦν οἱ θεοὶ νά
διαβάσουν τί γίνεται δῶ πέρα. Στὰ πλαϊ-
νά μου τραπέζια οἱ ντόπιοι, αὐτοὶ ἔχουνε
πέσει μετὰ τὰ μούτρα στίς ἐφημερίδες πού
μόλις ἔφερε τὸ μεσημεριανὸ ἀεροπλά-
νο. Μυστήριοι ἄνθρωποι. Τοὺς ξέρω χρό-
νια, τοὺς παρακολουθῶ, τοὺς μελετῶ σάν
νά 'τανε πειραματόζωα. Στίς κοινωνικές
τους σχέσεις, τίς οἰκογενειακὲς ἀλλὰ καί
τίς ἐπαγγελματικές, συμπεριφέρονται μετὰ
μιὰν εὐθύτητα καί μιὰ ψυχικὴ εὐγένεια
πού μαρτυροῦν κοιτάσματα χρυσοῦ στὸ
προγονικὸ τους ὑπέδαφος.

Ἡ κρίση τους εἶναι καθαρὸ μαχαίρι.

Κόβει τὰ πράγματα σὲ καλὰ καὶ κακὰ,
μαῦρα καὶ ἄσπρα, ὅπως μᾶς τὰ 'μαθε ἡ
μὰνα μας. Ἔτσι ὅμως κι ἐμπλακοῦν στὰ
συνθήματα πού τοὺς προσφέρουν μετὰ τὸν
δικὸ τους δόλιο τρόπο οἱ πολιτικὲς παρα-
τάξεις, ἡ καθαρὸσύνη αὐτὴ χάνεται. Καί
τὰ μὲν καί τὰ δέ, εἶναι ὅλα καλὰ ἐὰν βρί-
σκονται ἀπὸ τὸ μέρος μας, καί ὅλα κακὰ
ἐὰν βρίσκονται ἀπὸ τὸ ἄλλο. Δὲν ὑπάρχει
τρόπος νά χωριστοῦν ἀλλιῶς. Οὔτε κα-
νεὶς βιοχημικὸς ἢ ὀφθαλμολόγος θὰ μπο-
ροῦσε νά μᾶς ἐξηγήσει πῶς γίνεται τόσο
ἐτερόκλητα πράγματα ν' ἀποκτοῦν ἑξα-
φνα τὸ ἴδιο χρῶμα καί νά θολώνουν τὸ
ἴδιο μυαλό. Καί τὸ ὠραῖο εἶναι ὅτι σὲ τε-
λικὴν ἀνάλυση τῆ νύφη τὴν πληρώνεις
ἐσύ, πού βρίσκεσαι ἀπ' τοὺς ἀπέξω.

Δὲν τολμᾶς νά τραβήξεις μιὰν ἀπὸ τίς
ἄξιες πού πιστεύεις ὅτι ἱκανοποιοῦν τὴν

έθνική σου φιλαυτία, και βλέπεις να βγαίνουν μαζί της ένα σωρό άνθρωποι τών χρηματιστηρίων, που άνεβοκατεβαίνουν στην κόλαση όπως στο σπίτι τους. Δέν κοτᾶς ν' άγγίξεις μιάν από τις άξίες που ικανοποιούν τὰ αισθήματά σου για κοινωνική δικαιοσύνη, και βρίσκεσαι να «κάνεις πορεία» μ' έναν συρφετό ανθρώπων που δέν έχουν δική τους σκέψη αλλά την περιμένουν από τόν καθοδηγητή τους.

Έτσι όμως ή ψυχή μας ύποχρεώνεται να κυλήσει πάνω σε δύο γραμμές που αδυνατούμε να παραλληλίσουμε. Ό έκτροχιασμός είναι άναπόφευκτος. Θεέ μου! Κι εγώ που όνειρευόμουν να παραλληλίστουں άλλου είδους γραμμές, κι απέβλεπα στις συντεταγμένες του γυμνού σώματος και τής δικαιοσύνης, τής άλκῆς και τής ιερότητας, του παρθενικού και του

ήδυπαθοῦς! Που ζητούσα να καθαγιαστοῦν πρώτα μέσα στο άδυτον του κάθε ιδιώτη τὰ «κοινά», και έτσι μόνον να γίνουν κανόνες ζωῆς για όλους, με τὸ ίδιο ἦθος και την ίδια δύναμη.

Οὐτοπία; Μπορεῖ γιατί όχι; Μιά έκδοχή ανάμεσα στις άλλες είναι κι αυτή, μόνο που έχει λιγότερες πιθανότητες. Κι ύστερα κακολογοῦν τούς ποιητές ότι δέν έχουν τή δύναμη να άντιμετωπίσουν την πραγματικότητα, μόνον κάθονται και ρεμβάζουν. Καλά κάνουν. Να βάζεις με τὸ νοῦ σου άβρά πράγματα, και μάλιστα να τὰ βλέπεις άπ' την άνάποδη, χρειάζεται να 'σαι σκληρός. "Η μήπως άδιάφορη και σκληρή δέ δείχνει πάντα να είναι μέσα στις συμφορές μας ή φύση; Μά είναι; "Η ζητάει τ' αδύνατα; Να έκπληρώσει τόν προορισμό της, χωρίς ν' άφε-

θεῖ νὰ κλονιστεῖ ἀπὸ τὸ χτυποκάρδι μας; Αὐτὸ εἶναι. Τὸ 'νωσα δυνατὰ στὸν πόλεμο, πάνω στὴν ὑποχώρηση τοῦ '41, μέσα στὸ φούντωμα τῆς ἀνοιξῆς, ὅταν ἔδινα βουτιά στὰ ριζὰ τῶν δλάνθιστων σὺδεντρων γιὰ νὰ καλυφθῶ ἀπὸ τὰ γερμανικὰ στούκας. Μὲ τὸ μάγουλο στὸ ὑγρὸ χῶμα ζητοῦσα βοήθεια, συμπόνια, προστασία· νὰ μοῦ ψιθυρίσουν αὐτὰ τὰ μπουμπουκιασμένα κλωνιὰ ἕναν παρήγορο λόγο. Τίποτε. Τὸ μόνο πού ζητοῦσαν ἦταν νὰ μοῦ ὑποβάλουν τὸ «αἰώνιο» πού εἶχαν ταχθεῖ ν' ἀντιπροσωπεύουν.

Ἔτσι ὁ ποιητῆς. Σκληρός. Καὶ νὰ ζητάει τ' ἀδύνατα.

Ἦ νὰ μπορούσανε, λέει, καὶ τὰ ὄργανωμένα κράτη νὰ διαμορφώσουν μιὰ δημόσια ζωὴ μὲ νόμους σὰν αὐτοὺς πού διέπουν τὸ ἄτομο. Νὰ ἐπιφοιτοῦσε στὰ κοι-

νὰ ἡ ψυχὴ, καὶ μιὰ διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου Ὑγείας νὰ ξαπόστελνε στὰ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας ἀπορριμμάτων ὅλες τὶς πενταροδεκάρες τῶν συμφερόντων, γιὰ νὰ βγοῦν ἔστω καὶ λίγα γραμμάρια ὁμορφιάς. Νὰ ἔπαιρνε πότε πότε ἡ συνεδρίαση τοῦ Κοινοβουλίου τὶς προεκτάσεις πού παίρνει ἕνα δάκρυ ὅταν διαθλᾷ τὶς ἀθλιότητες ὅλες κι ἀπομένει νὰ λάμπει σὰν μονόπετρο.

Κοντολογίς, νὰ μπορούσαν καὶ τὴ σημασία τῶν λαῶν νὰ τὴ μετρᾶνε ὄχι ἀπὸ τὸ πόσα κεφάλια διαθέτουμε γιὰ μακέλημα, ὅπως συμβαίνει στὶς ἡμέρες μας, ἀλλὰ ἀπ' τὸ πόση εὐγένεια παράγουν, ἀκόμη καὶ κάτω ἀπὸ τὶς πιὸ δυσμενεῖς καὶ βάνουσες συνθήκες, ὅπως ὁ δικός μας ὁ λαὸς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπου τὸ παραμικρὸ κεντητὸ πουκάμισο,

τὸ πιὸ φτηνὸ βαρκάκι, τὸ πιὸ ταπεινὸ ἐκκλησιάκι, τὸ τέμπλο, τὸ κιούπι, τὸ χράμι, ὅλα τοὺς ἀποπνέανε μιὰν ἀρχοντιά κατὰ τι ἀνώτερη τῶν Λουδοβίκων.

Τί σταμάτησε αὐτὰ τὰ κινήματα ψυχῆς ποὺ ἀξιώθηκαν κι ἔφτασαν ὡς τίς κοινότητες; Ποιὸς καπάκωσε μιὰ τέτοιου εἴδους ἀρετή, ποὺ μπορούσε μιὰ μέρα νὰ μᾶς ὀδηγήσει σ' ἓνα ἰδιότυπο, κομμένο στὰ μέτρα τῆς χώρας πολίτευμα; "Ὅπου τὸ κοινὸν αἶσθημα νὰ συμπίπτει μὲ κεῖνο τῶν ἀρίστων. Τί ἔγινε ἡ φύση ποὺ μαντεύουμε ἀλλὰ δὲν τὴ βλέπουμε; Ὁ ἀέρας ποὺ ἀκοῦμε ἀλλὰ δὲν τὸν εἰσπνέουμε;

Κουράστηκα νὰ τὰ λέω. Θὰ 'θελα νὰ μὴν εἶχα πιά τίποτα νὰ πῶ, ἀλλὰ πῶς ποὺ νιώθω νὰ 'μαι ἀκόμη γεμάτος, φορτωμένος μὲ τόνους ἀνέμων, τσουβάλια

Ἰουλίων, καλαθοῦνες ἀνθέων... Τὰ μῶβ ξεχειλίζουν. Τὰ σκοῦρα μοῦ κόβουν τοὺς ἀγκῶνες. Πολλὰ γαιώδη μουλιάζουν τὰ ροῦχα μου. "Ἄλλα, ἐλαφρότερα, γίνονται στοές, ρόπτρα, γεφυράκια, τροῦλοι. Ἄνάγκη νὰ ξεφορτώσω. Πῶς ὅμως, ποὺ αὐτὰ πλέον ἔγιναν στοιχεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ μου;

"Ἐτσι καὶ τ' ἀδειάσω, ἔσβησα.

ΣΑΝ ΝΑ ΞΑΝΟΙΞΕ Ο ΚΑΙΡΟΣ. ΠΑΙΡΝΩ
σιγά σιγά τὸν ἀνήφορο, κεῖνον μὲ τὶς φα-
γωμένες, ἀνώμαλες πλάκες πού μ' ἀρέ-
σει. Περπατῶ βλέποντας χρόνους πολ-
λοὺς πίσω ἀπὸ τὸ κάλυμμα τῆς συνή-
θειας. Ξέρω μὲ κάθε λεπτομέρεια πῶς
καὶ γιατί χτίστηκε τὸ τοιχάκι τῆς ἐκ-
κλησίας ἔτσι, σὲ τόσο ἀνισόπεδο ἔδαφος.
Ἀναγνωρίζω τὴν ἀρχικὴ μορφή πού πρέ-
πει νὰ εἶχε τὸ σπίτι μὲ τὶς τρεῖς κολό-
νες. Ἀποδίδω τῇ δέουσα βαρύτητα στὴ
σημασία πού ἔχει ἓνας τενεκὲς μὲ ἥλιο-
τρόπια στὸ κεφαλόσκαλο μιᾶς ἐσωτερι-
κῆς αὐλῆς.

Συνελόντι εἰπεῖν, ἔχω γίνεи ἓνας μι-
κρὸς Πausανίας τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν
ἀναλογιῶν τους στὸ πνεῦμα, πού πιότερο
ἀπὸ τὰ μνημεῖα ἐνδιαφέρεται γιὰ κάτι
δαφνῶνες, ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὰ δυνατὰ πρά-

σινα πού, μόνον νὰ τὰ θωρεῖς, σοῦ σπιλ-
βῶνουν μάτι μαζί καὶ ψυχὴ. Καὶ πού τοῦ
ἀρέσει γράφοντας—πρέπει νὰ τὸ προσθέ-
σω κι αὐτό— νὰ μὴν ξύνει ἀπλῶς τὸ χαρ-
τί, ἀλλὰ νὰ σκάβει καὶ ν' ἀνακαλύπτει συ-
νεχῶς τὴν Ἑλλάδα πού προϋπάρχει μέ-
σα του καὶ πού, ἂν ἀνταποκρίνεται στὴν
πραγματικότητα, ὀλίγον ἐνδιαφέρει. Ἔ-
χει τὸν καιρὸ ν' ἀκολουθήσει ἡ πραγμα-
τικότητα. Προηγουμένως, εἶναι ἀνάγκη
νὰ πλασθεῖ ἀπ' τὴ σκέψη. Μιὰ σκέψη
πού, ἂν τὴ σπάσεις, ἡ χούφτα σου θὰ γε-
μίσει ἀπὸ σπόρια συγκινήσεων, εὐαισθη-
σιῶν, ἀνατάσεων, δακρῶν.

Φτάνω τώρα στὸ μαντρότοιχο ἀπ' ὅ-
που ξεπροβέλνουν τὰ κεφάλια τους, λὲς
καὶ σηκώνονται στὶς μύτες τῶν ποδιῶν
τους, οἱ μανταρινιές, οἱ πορτοκαλιές, οἱ
νεραντζιές. Λάμπουν καὶ γυαλίζουν, μὲ

φρεσκοπλυμένο μάγουλο ἀπ' τῆ βροχῆ. Παράξενο μοῦ φαίνεται, κάθε φορά πού τὸ συλλογίζομαι, ὅτι δὲ γινώριζαν οἱ Ἰω- νες τὰ ἐσπεριδοειδῆ —τόσο πολύ, πι- στεύω, ἢ σκέψη τους ἀναδίδει τῆ σπιρ- τάδα τῶν κίτρων.

Ἴδου ἓνας ἀκόμη «κατ' ἀναλογία» συ- σχετισμός, πού κάνει τοὺς περισσότερους νὰ ὑψώνουν τὰ χέρια μπροστὰ σὲ κάθε ρήση ποιητικῆ, πού δὲν εἶναι γνώσεις ἀ- πὸ κρέας ὠμὸ ἀλλὰ αἶνιγμα σπινθηροβό- λο, μὲ τῆ λύση του μεταποιημένη σ' εὐω- διά. Σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο εἶμαι πολὺ εὐαί- σθητος· ἢ ροπή μου καταντᾷ διαστροφή. Κι ὅμως, πουθενὰ δὲ βρίσκω αἰσθητο- ποιημένη μὲ τόση ἐνάργεια τὴν ἔννοια τῆς ἀθωότητος ὅσο στὰ μυριστικὰ χόρτα. Ὅπως τῆς καθαρότητος καὶ τῆς διαφά- νειας σὲ μιὰ λαμπερῆ νεροσταγόνα, ἢ τοῦ

καθαρμοῦ καὶ τῆς ψυχικῆς ἀσηψίας στὸν ἀσβέστη. Χωρὶς τὶς ἠθικὲς προεκτάσεις πού ἔλαβαν ἐν συνεχείᾳ, θὰ μοῦ ἦταν ἀ- δύνατο νὰ κατοχυρώσω τῆ «λιγοςύνῃ» σὰν κεφάλαιο πολύτιμο γιὰ τὸ σύνολο, πού νὰ τὸ μεταφέρω κατόπιν, μὲ τὴν ἴδια ἰσχύ, στὸ ἄτομο.

Ἄλλοι ἄς ἀναλώνονται κι ἄς περιορί- ζονται σὲ αὐτὰ πού ὑπάρχουν. Πού, βέ- βαια, εἶναι τὰ περισσότερὰ τους δεινὰ καὶ τὰ καταγγέλνουν. Ἄς ὑπάρχει κι ἓνας πού νὰ διατηρεῖ τὸ δικαίωμα νὰ προ- σβλέπει σὲ αὐτὰ πού δὲν ὑπάρχουν ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρ- χουν.

Ὁ κόσμος τῶν φυτῶν μὲ γοήτευσε. Ἄείποτε μ' ἐξέπληξε. Περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ἄστρων κατάφερνε νὰ μοῦ ὑποβάλλει τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἀποπνέει ἓνα εἶδος ἀγιοσύνης, πού δοκίμασα νά τὸ ἐκφράσω, ἀκόμη καὶ μὲ ἀνορθόδοξα μέσα, ὅταν αἰσθάνθηκα νά εἶμαι ἀρκετὰ καθαρὸς στὴν ψυχὴ γιὰ νά τὸ ἀποπειραθῶ. Μετατρέποντας τὸ φυτὸ ἀπὸ οὐδέτερο σὲ θηλυκὸ, καὶ θεωρώντας το σὰν Κόρη, περίπου, ἀγία ἢ θεά, ζωγράφισα, χωρὶς νά εἶμαι ζωγράφος, καὶ μάλιστα σὲ πολλές παραλλαγές, μιὰ Θεά-Φυτῶ, πού τῆς ἔβαλα βουσσινιά δυνατὰ καὶ χρυσὰ καὶ φωτοστέφανο στὸ κεφάλι, μὲ τὴν ἐλπίδα νά μπορεῖ δίπλα μου νά ἐνσαρκώνει κεῖνον τὸν ἀέρα πού ἔρχεται σὰν ἀπὸ θαῦμα μέσ' ἀπ' τὰ ἐγκατα τῆς γῆς καὶ νά ὑποκαταστήσει ὅσα καὶ σὰν εἰδωλόατρες καὶ σὰν χριστιανοὶ διακομήσαμε στὸ βωμὸ τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς Παρθένου.

ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΠΩΣ ΤΟ ΕΝΣΤΙΚΤΟ ΤΟΥ
γραφιᾶ μέσα μου καὶ τοῦ μανιακοῦ πολέμου τῆς προχειρότητας μ' ἔχουν μονοχνοτίσει. Φέρτε μου τὸ Θεό, θὰ συνεννοηθῶ ἀμέσως. Μὲ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι τὸ δύσκολο.

Καθὼς γυρνᾶω στὸ σπίτι ἀργὰ γιὰ φαγητό, βρίσκω τὴν κυρία Εὐγενία νά τὰ ἔχει ὅλα ἔτοιμα, σκεπασμένα, καὶ νά κάθεται μὲ θρησκευτικὴ προσήλωση μπροστὰ στὸ ραδιόφωνο. Βέβαια, τὸ λόγο κάποιου πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ ἀκούει, μολονότι ἀμφιβάλλω ἂν καταλαβαίνει καλά. Κι ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενη μόρφωση· τουναντίον, ἐπειδὴ ὁ λόγος δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενη δομὴ τῆ στοιχειώδη. Ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Φτήνια καὶ μακρηγορία χωρὶς ἀντίκρισμα. Ἔτσι μοῦ ῥχεται νά τῆς τὸ κλείσω. Ἄν ὄχι νά βγῶ

στά μπαλκόνια νὰ τὸ φωνάξω: Τίποτε ἀπ' ἔλ' αὐτὰ ποὺ περιφέρουν ἐπὶ αἰῶνες τώρα, στά σχολεῖα, στίς ἐκκλησίες, στίς κομματικές συγκεντρώσεις, δὲν παίρνει διαβατήριο γιὰ τὴν ψυχὴ, ἀν προηγουμένως δὲν ἔχει τὴν ὀφειλόμενη θεώρηση ἀπὸ τὰ μέσα τὰ ἐκφραστικά. Οἱ νόμοι τῆς τέχνης εἶναι καὶ νόμοι τῆς ζωῆς. Ὁ πολιτικός ὀφείλει νὰ μὴ διαφέρει σὰν ἀντίληψη ἀπ' τὸν καλλιτέχνη. Καὶ στὴν ἀντίληψη τοῦ καλλιτέχνη ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀγώνας γιὰ τὴν ὀρθὴ ἔκφραση, καὶ τίποτε ἄλλο. Σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ θὰ ἔλεγα ὅτι καὶ οἱ πλέον ἀντίθετες τοποθετήσεις ἀπέναντι στὸ ἴδιο πρόβλημα ἐξισώνονται ἀν ἢ ἐν τέχνῃ δικαίωσή τους εἶναι τοῦ αὐτοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ.

Ἡ ποιότητα στηρίζει τοὺς θεούς, κι εἶ-

ναι γιὰ νὰ μὴν τὸ ἔχουν κατανοήσει ἐγκαίρως οἱ Ἱερεῖς ποὺ παιδεύεται ἄδικα ἢ ἀνθρωπότητα.

ΤΟ ΜΟΝΟ ΠΡΑΓΜΑ ΠΟΥ ΠΑΙΡΝΕΙ ΜΑΖΙ

του πεθαίνοντας ο άνθρωπος είναι το μικρό εκείνο μέρος της παρουσίας του που ίσα ίσα δεν ενδιαφέρει κανέναν άλλο. Κάτι λίγες αισθήσεις ή στιγμές· δυο τρείς νότες κυμάτων, την ώρα που το μαλλί το παίρνει ο αέρας με τὰ γλυκά ψιθυρίσματα μες στο σκοτάδι· ὀλίγες μέντες ἀπὸ δυὸ κοντὰ κοντὰ βαλμένες ἀνάσες· ἓνα τραγούδι βαρύθυμο, σὰν βράχος μαῦρος· καὶ τὸ δάκρυ, τὸ δάκρυ τῆς μιᾶς φορᾶς, τὸ γιὰ πάντοτε. "Ὅλα ὅσα, μ' ἄλλα λόγια, κάνουν τὴν ἀληθινὴ του φωτογραφία, τὴν καταδικασμένη νὰ χαθεῖ καὶ νὰ μὴν ἐπαναληφθεῖ ποτέ.

Ἀποδίδω μεγάλη σημασία σ' αὐτὸ τὸ ἔσχατο τοῦ ἑαυτοῦ μας ἀντίτυπο. Ποῦ ἐὰν συμβαίνει νὰ διακρίνουμε πίσω του ἀφρισμένη τὴ θάλασσα ἢ λευκὸ τὸ σπιτά-

κι, νὰ μὴν προσπερνᾶμε, τάχατες οἱ ἀνώτεροι ἐμεῖς, παρὰ νὰ γονυπετοῦμε καὶ νὰ κάνουμε τὸ σταυρὸ μας μὲ δέος. "Ἐνα εἰκόνημα εἶναι κι αὐτὸ τὸ πελαγίσιο κομμάτι, πού τὸ ξύλο του ἔχει μαυρίσει ἀπὸ τοὺς καπνοὺς παλαιῶν ἀγώνων ἀλλὰ πού τ' ἀγιωτικὸ του ἀναδίδει ἀκόμη Ἀναξίμανδρο.

Μιλῶ μ' ἓναν φανατισμὸ πού δὲν εἶναι παρὰ σωφροσύνη στὸν κύβο. Νά 'σαι σκληρὸς ἀπέναντι στοὺς μέλλον σου μαρτυρεῖ πόσο τρυφερὸς εἶσαι ἤδη ἀπέναντι στὰ στοιχεῖα πού κρυφὰ προσφέρεις γιὰ νὰ τὸ συνθέσουν. Ἀλλὰ ποῖο μέλλον; Τί-νος; Τὸ ἀπώτερο, τὸ μετὰ κάθε ιδιώτη μέλλον, πού αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ δημόσιο. Πάνω σὲ μιὰ τέτοιου εἶδους λατρευτικὴ στάση, φαντάζομαι, θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ συμπέσουν οἱ κορυφαῖοι τῆς πολυθείας

καὶ οἱ ἅγιοι πάντες τῆς χριστιανοσύνης.
Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού σ' ἔνα πέτρινο,
σχεδὸν διάφανο, εἰδώλιο πού λευκάζει κι
ἀναδύεται ἀπὸ τὰ κύματα συμπίπτουν οἱ
λιγιστὲς γραμμὲς τῆς Πάρου ἢ τῆς Σι-
κίνου καὶ οἱ πτυχὲς τοῦ μανδύα μιᾶς ἁ-
γίας Μαρίνας, ἢ μιᾶς Διαμάντως πού ἐ-
ναποθέτει λουλούδια στὸν ἐπιτάφιο.

Περιμένω τὸν καλλιτέχνη — πού ὅσο
περνᾶν τὰ χρόνια τόσο λιγότερες πιθανό-
τητες ὑπάρχουν ν' ἀναφανεῖ— τὸν ἱκανὸ
νὰ στήσει, ἀποστραγγίζοντας ὅλο τὸ ἀ-
πόθεμα τοῦ θυμητικῆς μας, τὸ «μνημεῖο
στὸν ἄγνωστο ἰδιώτη». "Ὅπως ὡς τώρα
ἐστήσαμε σὲ κάθε γωνιὰ τοῦ τόπου μας
κάποιο μνημεῖο στὸν «ἄγνωστο στρατι-
ώτη».

Θὰ πρέπει νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν κυανὴ
καὶ λευκὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ

ν' ἀντανακλᾷ ὅλο φῶς πάνω στὴν πίσσα
τῆς Εὐρώπης πού θάβουμε σήμερα ἐν ὄ-
ψει μιᾶς ἄλλης πού μοιάζει νὰ γεννιέται.
Χωρὶς διάκριση. Πάνω στοὺς μέλανες
δρυμούς, στὰ τέρατα τῆς Chartres καὶ
τοῦ Duomo, τοὺς Καρτέσιους καὶ τοὺς
Καλβίνους, τοὺς Κάντ καὶ τοὺς Μάρξ,
τὸν Πάπα — Θεὸς σχωρέσει τους.

ΕΤΣΙ ΚΑΙ ΝΥΧΤΩΣΕΙ, ΑΡΧΙΝΑ Η ΔΙΚΗ μου δεύτερη μέρα. Ἡ πρώτη θέλει μπλάβα πέλαγα· ἡ δεύτερη, τέσσερις τοίχους, χειρόγραφα καὶ ποτό.

Ἐνα μαῦρο δαιμόνιο, μὰ ὄλο λευκότη στήν ψυχή, μὲ σκουντάει στὸν ὤμο, συγκρατεῖ τὸ χέρι μου: «Μή, ὄχι ἔτσι, ἀλλιῶς», «Ὅχι ἔτσι, ἀλλιῶς». Νὰ μὴ βγεῖ κακὸς λόγος ἀπὸ τὸ στόμα μου, νὰ μὴ βγεῖ παράπονο. Αὐτὸ θέλει. Κι ἄλλα μικρὰ δαιμόνια, παρόμοια, μοῦ ἐμφανίζονται κατὰ καιροῦς, κρατώντας εἰκόνες, χρωματιστὰ γυαλιά, χάρτινα βαπόρια φωταγωγημένα. Εἶναι φιλικὰ, μοῦ γνέφουν κιόλας πότε πότε: «Μὴν ἀκοῦς», «Κάνε τὴ δουλειά σου», «Ἐδῶ εἶμαστ' ἐμεῖς». Μόνον ἄνωθεν τὸ κουράγιο. Κι ὄχι πάντοτε. Εἶναι βραδιῆς ὅπου ἡ στεναχώρια μόλις ποῦ χωράει· πάει νὰ σπά-

σει τοὺς τοίχους. Μένω μόνος ὦρες μπροστὰ σ' ἓνα τετράγωνο παράθυρο κομμένο ἐπάνω στὸ σκοτάδι. Δὲν περνάει οὔτ' ἓνας ἄνθρωπος. Πουθενὰ κανένα φῶς. Μόνον ὁ φάρος πέρα ἐκεῖ, κατάμονος κι αὐτός, πεισματικὸς, ὀλοένα πάνω στὸ τρία του καὶ στὸ ἓνα του.

Στὴ μοναξιά ὑπάρχουν κι ἐκεῖ, ὅπως μέσα στὴ γλώσσα, ιδιώματα. Τὸ δικό μου πρέπει νὰ 'ναι τῆς πλέον ἀκατοίκητης ἐρημονησίδας. Ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται πῶς τὰ λόγια μου, ἐνῶ τὰ κατευθύνω στὸ κέντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ κόσμου, ἤχου ἄπομακρα ἢ χάνονται ὀλότελα. Τὰ φωνήεντά μου, τὰ «ἄ» μου καὶ τὰ «ἔ» μου, δὲ γίνεται, φαίνεται, νὰ τὰ πιάσεις σὲ καμιὰ συχνότητα. Τὸ πολὺ ν' ἀκούσεις κάτι σὰν τραῦλισμα κυμάτων ἐπάνω στὰ βότσαλα.

Παραμένω, ἔτσι, ἓνας ιδιώτης ἀπαρηγόρητος, πού δὲν καταφέρνει ν' ἀνήκει πουθενά, σὲ καμιὰ κοινότητα, οὔτε κἀν τῶν ποιητῶν· ἀφοῦ τὰ σκάφη μας μήτε πού συναντιοῦνται, θά 'λεγες, γιὰ τὴ χάρὰ ἔστω νὰ σφυρίζει τὸ ἓνα γιὰ νὰ χαιρετίσει τὸ ἄλλο. Φαίνεται ὅτι στὴν προσπάθειά μου νὰ τοὺς πλησιάσω, τὰ ρεύματα μὲ παρασύρουν καὶ μὲ πᾶν ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρεια. Τουλάχιστον ἔτσι, ἂν ὅχι τίποτε ἄλλο, ἐπαληθεύεται κάποια γνησιότητα· ἢ ὅχι; Πῶς νὰ κρίνεις. Ἡ φουρτούνα πού περιγράφεις δὲν εἶναι ποτὲ ἢ φουρτούνα πού ἀντιμετωπίζει πραγματικά ὁ ναυτικός. Πρέπει τὸ «σκόρτσο» νὰ τὸ ἀντιμετωπίζεις καὶ στὴν ἔκφραση. Ἔτσι πρέπει νὰ κρίνεις.

Ἔνα μαῦρο δαιμόνιο, μὰ ὄλο λευκότη στὴν ψυχὴ, μὲ σκουντάει. Κι ἄλλα πολλὰ,

μικρά, μοῦ παραστέκουν. Ἔτσι γλυκιά, ἔτσι ὁμορφη, πῶς ἐγινε ἡ ζωὴ; Ὅλο τὴ βλασφημοῦν κι ὄλο ἀρπάζονται ἀπάνω της οἱ ἄνθρωποι. Γαλήνιοι παραμένουν οἱ τάφοι, καὶ ὁ χρόνος ἄδηλος. Κλαίω μὲ δάκρυα πού γυαλίζουν κάπου ἄλλοῦ, μακριά, σ' ἓνα χῶρο κατοικημένο ἀπὸ πλάσματα ὑπέροχα, πού ἔπτανται λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἴσαλο τοῦ θανάτου. Ποιὸς εἶμαι; Ποιὸς ὑπῆρξα; Νιώθω νὰ μ' ἔχει ἀρπάξει μιὰ φυλλωσιὰ θάλασσας, ὄλο εὐδαιμονία καὶ ὀδύνη, σὰν νὰ 'ναι λιωμένος κι ἀποχριστιανωμένος Πλωτίνος. Ὁρθάνοιχτα ὅκια μὲ παρακολουθοῦν ἀπὸ παντοῦ. Τρέμουν, τρίζουν τὰ κατάρτια καὶ οἱ μορφές τῶν ἁγίων. Πῶς βγῆκα μέσ' ἀπὸ τὴ δυστυχία; Ποιὸς ἄδει; Τί εἶναι αὐτὰ τὰ δυνατὰ κίτρινα καὶ κόκκινα καὶ τὰ κομμάτια τοῦ τοίχου μὲ τὸν ἀσβέστη; Ἄ

ναί, εἶμαι τὸ παρελθὸν τῶν δακρύων, ἴ-
σως γι' αὐτὸ νὰ μ' ἀναγνωρίζουν. Ἴσως
γι' αὐτὸ ν' ἀρμυρίζω. Ὑπῆρξα κάποτε,
αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια.

Τρέμουν, τρίζουν τὰ δαιμόνια. Δῆλον
δὲ ὅτι δεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δαίμοσι τού-
τους ἀρμόσαι, εἴπερ δεῖ φύσιν εἶναι καὶ
οὐσίαν μίαν καθὸ δαίμονες δαιμόνων, εἰ
μὴ κοινὸν ὄνομα ἔξουσι μόνον.